

Две приче – Драган Врањеш

КАФЕ „57“

Прелету

Отишао сам до „Прешернове клети“ тог пролећног дана топлог и сунчаног, наручио чашу црног вина и кроз стакло посматрао издавачку кућу „Рад“ на другој страни улице. Препустио сам се некорисној машти свестан бесмислености свог поступка, али шта има слађе и претворније од сањарења. Замишљао сам како са завршеним романом одлазим тамо и уреднику предајем свој рад. Ни дан данас нисам завршио тај роман, а прошло је, ево, већ деветнаест година од тад.

Кафана је била скоро празна, конобарица у педесетим и повремено је разговарала са два човека који су се дели за столом поред шанка. Претпоставио сам да су стари знанци. Касније им се придружила и запевала. Боже, па ова има бољи глас од Здравка Чолића, помислих истог тренутка. Зашто је остала да ради као конобарица, зашто није нешто покушала? Онда се и ја упустих на кратко у разговор. Прво сам је похвалио, а онда покушао да сазнам зашто није урадила нешто са тим гласом. Схватио сам да га уопште није била свезна. На крају се наљутила на мене и обрецнула повишеним тоном:

„Ма шта тебе уопште брига!“

Заћутао сам и вратио се својој усамљености која ме читавог живота прати као зла коб. Нисам имао више воље

да сањарим, иако ме је вино полагаано хватало. Попио сам још две чаше и изашао. Ноћ се спуштала.

Већ је пао мрак када сам се обрео доле испод у Косовској улици. Трип да сам писац и да као такав треба да испитам ноћни живот града гурао ме је напред. Била је то заблуда. Нисам знао куда идем, ни зашто, а пићем сам сузбијао страх. И онда налетех на један кафић и осмотрих га. За шанком, на оном делу где шанк завија и оставља простор за само једног госта, ослоњен о зид, на барској столици, седео је Душан Прелевић. Напео сам своје пијане сузне очи и прочитао назив кафића: „57“. После мало премишљања одважио сам се и ушао. Па јесам ли писац или нисам?! Хајде да видимо шта се унутра дешава, шта то Дуле ради?

Стао сам за шанк недалеко од Прелета и наручио вино. Врло брзо сам скапирао да је кафић место где се окупља увек иста клијентела, стари познаници, и да сам својим уласком вероватно све њих изненадио и пореметио устаљени ред. За шанком је радила конобарица, жена у четрдесетим. Испијао сам вино и очекивао сваког часа да ми се неко обрати. Пожелео сам да нисам ту, али сам и даље стајао. Упао сам у осине гнездо. У том је ушла нека госпођа и почела да се смеје и разговара са Прелетом, који је очито био главни човек у кафићу или сам бар ја тако мислио. У једном тренутку се обратио конобарици својим промуклим гласом:

„Дај ми још једну флашу вискија!“

„Немамо више вискија, Преле!“

„Па шта имаш?“

„Јабуковачу.“

„Дај онда јабуковачу! Па кад њу попијемо онда дај још једну, па још једну...!“

Госпођа која је разговарала са њим је отишла. И онда, у једном тренутку, Преле је погледао у мом правцу. Дуго ме је гледао оним својим једним оком, а онда ми се обратио:

„Јел, одакле си?“

„Из Лознице.“

„Ааа, ви сте убили Аркана!“

„Имамо ми и Вука Караџића“, рекох, помало изири-тиран.

Није одговорио. Посматрао ме је пар секунди и више ми се није обраћао. Попио сам своје вино и изашао одатле чврсто решен да се више не враћам.

Можемо ми доносити било какве чврсте одлуке узалуд је, јер живот нас увек изнова изненађује шаљући нас неким другим путевима, углавном оним којима не желимо (више) корачати. Дани о којима пишем били су дани мог осмомесечног залудног боравка у Београду, ако уопште постоји ишта залудно у животу, с обзиром да нам је свака последица за наук. Дошао сам уз помоћ родитеља после објављивања моје прве књиге песама у „Нолиту“, код уредника Добрице Ерића, и живео сам у једном станчићу на Вождовцу, низ пут преко пута цркве, недалеко од Ерићевог стана. Објавио сам у међувремену и другу књигу, али нисам још одржао промоцију коју сам планирао да одрадим у родној чаршији, јер друге опције нису постојале, нити сам се потрудио да их створим изгубљен и слаб какав сам тих година био. Једно вече после мог сусрета са Прелетом телефоном ме је позвао један позна-

ник из Лознице. Његов отац је имао стан у Београду, у улици иза „Руског Цара“, па је често долазио и глумарио по Београду. Очито је да му је импоновало да се дружи са познатим локалним песником, а можда му се допала и књига, па ми је предложио да изађемо заједно у град. Не сећам се више куда смо тумарали, али знам да нам је последње место те вечери био један ресторан. Испричао сам му причу о мом сусрету са Прелетом и наредног јутра се пробудио са мамурлуком и сазнањем да сам направио некакво срање на рачун мог познаника. А он је био од оних углађених и опрезних младића, тип банкара са вечитим осмехом, у сакоу и с краватом, који пију на меру и траже некакав виши статус у друштву, па сам и ја тако незаслужено добио његове симпатије. Наравно, његов позив мени да изађемо у град био је показатељ непознавања везе између уметности, као једног на први поглед организованог света кроз форму и стил, и самог уметника у реалном животу, који уме да буде изузетно хаотичан и аморалан и где никако ниси сигуран како ће се твој дан завршити – изненађујуће мирно као да сте некакав монах или у неочекиваној експлозији лудила и страсти. Јер, уметник је као вулкан у чијој дубини крчка лава спремна да прсне наоколо сваког тренутка и угрози све у његовој близини, посебно све нормалне и уплашене људе који упорно и неуспешно покушавају да контролишу сопствени живот, а самим тим и своју сигурност у њему. Није ми било лако да га назовем. Плашила ме је његова реакција. У суштини био је добар момак, али некако упецан у сва та аристократска срања. Ипак, морао сам да сазнам шта се десило, а сучити се са истином равно је ужасу.

„Хеј, Зоки, где си? Како је?“

„Раде, како си могао да ме назовеш?! Знаш ли ти шта си синоћ радио?! Разочарао сам се у тебе! Нисам веровао да си то у стању да урадиш!“

„Реци ми Зоки шта се десило?! Шта сам урадио?! Морам да знам!“

„Хоћеш да знаш?! Добро! Нисам веровао да можеш бити такав!“

Почео је да ме иритира са тим својим кукумакањем, али нисам ништа рекао. Нисам имао право да кажем.

„Поливао си ме шприцером и бацао чашу на мене! Онда си одбио да двојица момака седну за наш сто када нас је конобар замолио, јер није било места у ресторану, па сам ја морао да интервенишем! Нисам могао да верујем!“

„Шта да ти кажем, жао ми је. Извини. А што се тиче оних момака заболе ме курац. Хтео сам да будемо сами.“

„Не знам, не знам.“

„Слушај“, хајде да дођем до тебе да се мало испричамо, да покушам да мало изгладим ствари. Стварно ми је жао.“

„Не знам, Илићу.“

„Хајде, молим те, учини ми то.“

„Можеш да дођеш само предвече, морам нешто да обавим сад, па нећу бити ту.“

„Ма нема везе. Како год.“

„Али тад ми долази један пријатељ. Низмо се одавно видели.“

„Слушај, доћи ћу само на кратко. Обећавам ти. А после идем у град. Хајде, молим те, жао ми је и желим само да покушам да се и ти и ја мало боље осећамо. Нећу дуго бити.“

„Добро. Дођи око пет.“

„У реду. Хвала ти. И извини још једном. Видимо се онда. Гао.“

Није ми одговорио. Само је спустио слушалицу. Изгубио сам Зокија заувек и знао сам да је то мој последњи одлазак у његов стан. И није ми било криво, јер нисмо били на истим таласним дужинама, мада је помисао на понеку могућу журку и девојке у том стану малкице гризла моју савест, због учињеног. Ипак, Зоки није заслуживао такав третман. Јеби га, сви ми понекад изгубимо контролу. Тај ми се човек више никада неће јавити. Можда се видимо само у пролазу. Пореметио сам његов избалансирани свет и на тренутак му је пред очима севнуо ужас живота. Претпоставио сам да ће се још дубље повући у сопствену љуштуру. Када сам касније чуо да је почео да ради као промотер „Кока Кола“ било ми је драго што сам помало уздрмао тај његов изфолирани, извештачени и угланцани живот, где ти упорно нуде лажни осећај више вредности и сигурност која не постоји.

И, нацртао сам се тамо у пет поподне. Пријатељ је већ био ту. Пили смо текилу и некако смо дошли до онога што је одредило моје понашање те ноћи.

„Хеј, јел знаш да су Прелевић и Чорба дочекали на аеродрому Чарлса Буковског када је долазио да чита у Београду?“, рече Зоки.

„Зезаш ме?! Први пут чујем да је уопште и долазио у Београд!“

„Јесте.“

Ненад, Зокијев пријатељ, потврдно је климнуо главом. Текила ме је већ добрано ударила, а Буковски је био

један од мојих омиљених писаца кога сам највише цитирао, па рекох:

„Идем сад у „57“-цу код Прелета да га питам да ли је то тачно.“

„Ма јесте човече, сигурно“, рече Зоки.

„Нема везе, ево сад идем право тамо, идем! Само да попијем још ову чашу!“

Искапио сам је надушак и кренуо, нестрпљив да проверим ту информацију. Улазио сам у своје добро познато стање лудила и безумља које нисам могао да контролишем, спреман да идем равно до дна пакла.

Не сећам се баш пуно тога те последње, али и најлуђе вечери у „57“-ци. Не знам како сам се уопште нашао у друштву Прелета и његовог најбољег пријатеља. На тројица стајали смо насупрот шанка поред једног огледала. На малом постољу испод поређали смо пића.

„Преле, чуо сам да сте ти и Боро Чорба дочекали на аеродрому Буковског када је долазио у Београд да чита.“

„Јесмо.“

„И кажи ми, какав је био као човек?“

Преле је ћутао, а затим ме упита:

„А чиме се ти бавиш? Откуд овде у Београду?“

„Пишем поезију. Објавио сам две књиге. Покушавам да нађем посао.“

„Хеј, људи“, викну Преле изненада. „Имамо овде певника! Гази музику хоћу да нам изрецитује нешто!“

„Не знам ништа напамет, Преле“, рекох. „Али понео сам књигу.“

„Како то да не знаш своје песме напамет?!“, упита Преле.

„Појма немам“, рекох

Сви су се окренули у нашем правцу. Срамежљиво сам извукао књигу из џепа. Шанкерица је искључила музику. Био сам изувише пијан да бих читао, али знао сам да морам. Отворио сам своју прву књигу „Без Анђела Чувара“ сву ижврљану хемијском оловком и испреправљану, и почео. Не верујем да је ишта допрло до њих, лоше сам одрадио посао. Прочитао сам три песме, оне најбоље, које су вапиле за онима које сам волео и заувек изгубио.

Музика је поново затрештала и сви су се окренули свом пићу и прекинутом разговору.

„Преле, и какав је био Буковски?”

Није ми одговорио. Само је одмахнуо руком.

„Пишеш ли још?”

Е то га је изнервирало. Љутито нас је напустио и стао за шанк. Пошао сам за њим. Стао бесан поред њега.

„Слушај, Преле, рекох, не будеш ли ми рекао какав је био Буковски долазићу овде сваки дан док ми не кажеш!”

„Ђубре... Ђубре!“, рече љутито Преле.

Вратио сам се код Прелетовог пријатеља. Ускоро нам се придружио и Преле. Ћутали смо и пили сваки за себе, а онда ми његов пријатељ тихо рече:

„Слушај, ја сам Прелетов најбољи пријатељ, годинама се познајемо. Ти си једини човек кога знам у његовом животу, а да му је истог тренутка постао симпатичан и да није било проблема. Иначе би најебао, веруј ми.“

„Не знам шта да кажем“, рекох. „Поносан сам због тога.“

„И требало би. Озбиљно ти кажем.“

Окренуо сам се насмејан према Прелевићу и пришао му гегајући се и ширећи руке, „тражећи ђавола“ како би рекао наш народ:

„Шта бре најebaо! Од кога?!“, рекох.

Преле ме је чудно гледао као да покушава да ме провали, а онда сам га у сажалењу које ме је изненада целог облило чврсто загрлио и потапшао по леђима.

„Шалим се, Преле“, рекох. „Шалим се.“

Насмејао се.

„Слушај, планирам да у Лозници направим промоцију за моју другу књигу. Хоћеш ли да будеш мој гост?“

„Нема проблема“, рече смешећи се.

„Супер! Ево обећавам ти, долазим по тебе колима овде испред кафића и возим те за Лозницу кад буде промоција! Овде, баш овде!“, показивао сам кажипрстом у правцу улице испред.

Преле нас је на тренутак напустио, па упитах његовог пријатеља:

„Каж ми, шта се то десило са његовим оком?“

„Туча. Он не воли фолиранте. Стално му говорим да не може због тога са сваким да се бије, да се пази, али не вреди. Такав је он. Искрен.“

„Незгодно“.

„Да. Незгодно.“

Преле се вратио и позвао свог пријатеља да крену даље. Надао сам се позиву да им се придружим, али није стигао. Сва присност која је на трен успостављена између нас ишчезла је у секунди времена. Прелетов груб и промучкао глас био је неумољив. У његовом свету за мене није било места. А ја сам жарко желео да се еуфорија ноћи и

пијанства настави, јер моја лажна величина, важност и посебност које сам осећао нагло су згасле и уступиле место добро знаном очајању због свести о њиховом крају. Нисам желео ни да се враћам у пустош и тишину свог малог стана. Још увек је у мени било довољно енергије за наставак вечери. У џепу сам изненада напипао своју прву књигу коју сам планирао да поклоним Прелету. Излетео сам из кафића и видео их како одмичу улицом. Преле је корачао погнут, а поред њега је ишао његов високи и крупни пријатељ. Потрчао сам.

„Хеј, Преле!“, викнух, „Стани!“

И даље су корачали.

„Хеј, Преле!“

Застали су. Дотрчао сам до њих.

„Заборавио сам да ти дам књигу!“

Хитро сам убацио књигу у широки џеп Прелетовог капута, окренуо се и отишао. Нисам желео да се намећем било коме посебно ако је толико познат. Нисам желео да њих двојица то тако схвате. Хтео сам да сачувам своје достојанство у њиховим и у сопственим очима. Вратио сам се свом пиву, а онда ипак пошао кући у свој пусти мали стан.

Пред мој повратак за Лозницу (успео сам захваљујући оцу који је био родом из Хрватске да добијем хрватско држављанство, па сам одлучио да напустим сиви Београд и сунце потражим на Западу) узео сам три примерка нове књиге и невољно отишао до „57“-це да једну поклоним Прелету. Када кажем „невољно“ мислим на нелагодну и напету атмосферу која влада на таквим местима. Морате

бити опрезни. Свака погрешна реч може да значи и разбијени зуби или нешто још горе. Био сам и превише мекан за тај алкохоличарски брлог, иако волим да попијем, мада довољно луд и радознао да се у њему окушам, али само у пијаном стању, и у којем провокација виси у ваздуху, а људи у њему сва своја разочарења искијавају једни на другима. На крају, ништа се неће променити. Свет ће се и даље вртети и покопавати своје мртве, и паметне и глупе, и безумне и мудре.

Био је још увек дан када сам стигао, предвечерје. Преле није био ту, али јесте његов високи пријатељ. Стао сам за шанк поред њега и наручио пиво. Био сам изненађен када је почео да ме провоцира очито тражећи кавгу, а задњи пут смо пили заједно и искрено и топло разговарали. Каква контрадикторност. Људи су чудни. У мени сем неког осећаја пустоши и ништавила није било пуно тога и нисам реаговао. Нисам ни смео. У тим тренуцима мудрост је сламка спаса. Тиха, топла и искрена реч раскрави и најбруталније срце, углавном. Да бих прекинуо његове неразумљиве провокације и увреде којих се више и не сећам, чим је ућутао рекох благим тоном:

„Одлазим кући, за Лозницу, па сам дошао да Прелету оставим књигу коју сам скоро објавио.“

„Он ће вероватно доћи касније, али не могу да сигурам“, рече његов пријатељ. „Код њега се никад не зна.“

„Нема везе, оставићу је овде за шанком.“

„Можеш. А хоћеш ли дати и мени једну?“

„Наравно, наравно“, рекох.

Било ми је драго што му се вратила људскост у опхођењу. Сви смо ми људи, зар не. Само да не дозволимо да потонемо превише у блато по којем газимо. Чим нам

затреба нечија помоћ да нас из њега извуче, готови смо, јер она ретко стиже. Свако, углавном, мисли на себе. Извадио сам једну књигу, написао посвету и дао му је.

„Хвала“, рече.

„Ма нема на чему. Идем полако.“

„А мени једна?“, јави се неки човек који је стајао недалеко од мене. Био ми је познат од последње вечери, али нисмо били у контакту.

„Нема проблема. Како се зовеш? Ево. То је све. Понео сам само три. Одох.“

Још увек под утиском провокација Прелетовог пријатеља нисам имао жељу да ту више и остајем, нити да се изнова напијем. Испразнио сам флашу и кренуо. Опраштао сам се са Београдом. Опет ме је чекао нов и неизванестан пут и сав сам био у томе. Добро познати радост и страх ухватили су ме под руке и повели. Моји једини пријатељи и учитељи.

Замолио сам шанкерицу да књигу да Прелету.

„Слушај, поздрави ми Прелета и кажи му да ћу доћи по њега када буде била промоција“, рекох његовом пријатељу.

Пружили смо руку један другоме.

„Важи. Нема проблема.“

Била је то година две хиљаде прва. Ја сам тада има тридесет три године, а данас имам педесет две. Душана Прелевића-Прелета одавно нема, као што нема ни кафеа „57“ и „Прешернове клети“. Али, моје неиспуњено обећање је и даље ту, чврсто као и када сам га први пут, не размишљајући, дао и пратиће ме до смрти. Тако је то са речима. Па не беше ли у почетку „реч“, а „реч“ беше у Бога, и Бог беше

„реч“. И све би створено Божијом речју. Верујем да је Преле повремено ишчекивао да се појавим у аутомобилу испред кафића, док је седео за шанком, на свом месту, ослоњен о зид, тамо где шанк мало завија и где има места само за једног човека, иако није веровао у то. Иако смо се свега два пута видели у животу. Верујем да би га то обрадовало и да би му удахнуло, бар на трен, мало наде у људе и живот у његовој тамној егзистенцији (ипак се насмејао када сам га позвао на промоцију), у којој је, нажалост, и како се то каже, био један од оних који није успео да надвлада године изгубљених илузија и буде довољно снажан да се издигне изнад сопствене судбине. А моје неиспуњено обећање је и разлог што сам написао ову причу. Свако покушава да утеши себе на овај или онај начин, зар не.

Извини, драги Преле.

ПРЕД КРАЈ ОКТОБРА

Дан је прелеп. Небо је плаво са мало беличастих мрља. Птице цвркућу и чује се звук моторне тестере. Секу се дрва. Народ се спрема за зиму.

Раде Илић угашеног погледа посматра познату слику кроз прозор своје собе. Иста улица и исте куће немо говоре да су му знови били прејаки за његово крхко тело.

Рекао би неко да га сада види: „Овај човек више нема снаге да кроз живот носи своју породицу и себе. Он се предао и препустиће се или алкохолу или самоубиству.“ Али не, тај „неко“ не би видео у њему чудесну наду лишену сваке логике и гломазну равнодушност као непробојни штит пред животним тешкоћама. Ни сам Илић није у стању да објасни себи сопствену истрајност.

Јутрос, негде око пола осам изгубио је једну од многобројних животних борби. Победила га је непобедива трака за паковање картонских кутија разних профила. Била је та трака неумољива и хладна према потребама и жељама његове породице. Ко зна када ће му се поново указати шанса да купи ДВД плејер за своју ћеркицу да би могла да гледа цртаће кад јој се прохте. Нити ће Илић у скорије време моћи да се домогне ласерског штампача. Нити ће његова супруга добити толико ишчекивани плакар за обућу. А поврх свега финансијски ће зависити од својих родитеља, са којима, на жалост, није у добрим односима.

Ипак, кад добро размисли, издали су га његови ближњи. Прст његовог колеге укључио је машину, други прст другог колеге другу и ту је био – крај. Није било људске солидарности, већ само пакост и себичност. Остављен је сам пред так-такајућом самовољом механичког цина и хиљадама алавих кутија које су такође тражиле своје место у овом накарадном свету: на дрвеним палетама, беспрекорно сложене да би са лакоћом могле бити смештене у огромни камион. Возач камиона захтевао је то, а алави газда будио је бескрајну алавост картонских кутија – опет човек као главни шраф у сваком сегменту злоће тих беживотних предмета. Илић једноставно није могао да се сам одупре тим бескрајним картонским вагонима састављеним од олова, цинка и арсена.

Чудно је било то да једна безосећајна гвоздена лакрдија има толику неприкосновену моћ над људским осећањима. Морао је да пакује, извлачи пакете и чека самилост својих колега да одвуку товар, не би ли имао места да поново пакује и извлачи наредни товар. Ако се нико не би појавио морао је да трчи и тражи најближег колегу да

му помогне. Сви су били заузети својим пословима — лагоднијим позицијама за које су се временом изборили. „Нека га, и ми смо се исто тако мучили“, као да је читао на њиховим лицима.

Безброј кутија је испадало на дрвени сто, са једном поломљеном ногаром, па је морао да га гура сваки час не би ли га наместио у исправан положај. Уместо праве ногаре била је ту импровизирана, сачињена од стотињак увезаних малих четвртстих картона, која се нон-стоп померала под тежином упакованих кутија. Везилица је често прескакала са везивањем, па су се картони просипали по столу. Затим је требало довести у ред и везилицу, без заустављања траке. Газда је тако захтевао. А његов први рођак, који се такође жалио на свог брата, убрзавао је рад траке до максимума. Иако се све могло постићи и успоренијим радом страх тих кукавица за машинама надјачавао је сваку људско саосећање.

Кутије су грувале, па их је Илић често бацао на страну, као и оне невезане. У том би се један од старијих радника, са завршеном основном школом и пет година стажа у тој фирми, дерао на њега, чудећи се како овај није у стању да их све спакује како ваља. Зној се Раду лио низ чело, и низ гаће, али је основац био неумољив у својим захтевима. А на паузи би причао како је време да се зауставе машине и газди да до знања како „овако више не може“. Тешко је било разумети такву недоследност, као и када би рекао: „Ја се не бојим рада, треба радити.“ Често се подсмевао Илићу одлазећи у три сата кући после осмочасовног радног времена, о коме је већина радника у Србији само могла да сања.

Момци који су у фирми радили свега неколико месеци постајали су такође безобзирни. Неки су одлазили кући после осам сати рада остављајујући колегама и свој

део позла. „Нека добијем отказ, баш ме брига“, рекао је један од њих. Међутим, дебели газда отрембешеног стомака никоме није давао отказ. Он је био далеко од те људске агоније, на безбедном месту сопствене самовоље. То је била његова фирма, његова кућа, његова сауна и фитнес клуб. Често би долазио увече у тренерци и радио за главном машином покушавајући да скине који килограм. „Усмрдео би се“, рекао је један од момака. „Лети, ми се кувамо на четрдесет степени у хали, а он у својој канцеларији пусти клима уређај на деветнаест степени и кад изађе само шмркће.“

Пуштао је да се радници међусобно кољу и у потаји потурају једни другима, а тешко да би и нашао новог радника. Преко двеста људи прошло је кроз пакао ове фирме и отишло врло брзо. Како се говоркало по чаршији газда је хтео да у његовој фирми све функционише по принципима фирми из Европске Уније, па су и плате биле редовне, али мале, и једино по томе нису поштовале принципе Уније. О том безочном искоришћавању радне снаге већ се причало по граду, мада ни на другим местима није било много боље. Наравно, нико није реаговао. Цела општина се давила у страху од локалних моћника и корупцији. А и локални шериф био је вероватно на њиховој платној листи.

Све муке на које су били стављени радници су се трудили да пребаце на новајлију. Сматрали су да на то полажу право. Исти случај као и у војсци, где почетници страдавају због мучних месеци њихових претходника. У почетку те дочекују са осмехом и лажном солидарношћу, а испод пакост дубља од најдубљих кланаца океана. Ретко је било оних момака у којима се њихово лоше доживљено искуство преиначавало у саосећајност према новом другу и искреној жељи да се помогне. Уместо да казне праве

кривце — да их извуку из канцеларија и попале њихове униформе са ширитима и ордењем и вежу их голе за стабла широм касарне — они су у својој глупости или кукавичлуку бесомучно кињили своју немоћну браћу по судбини и тако се читавом систему друштва светили за његову нељудскост, постајући и сами нељуди.

У почетку помоћ није изостајала, али временом Илић је био све усамљенији. Сви су се измицали и био је сатеран у ћошак. Сам пред немогућим извршењем наметнутог посла дигао је руке од свега. А ове су биле испуцале и исечене. Мазао их је кантарионом и неком кремом, увијао у ханзапласт. На крају радног времена није могао да савија прсте. Тог последњег јутра на позлу пожалио се позловођи, који му је рекао: „Синовче, ако не можеш, иди кући.“ Узео је своју јакну и љут изашао из хале.

Није успео да се избори за боље место, нити је покушавао, сматрајући да је људска подлост нешто недопустиво. Ни тих дванаест сати рада сваког дана, нити украдена субота и недеља, нису били толико тешки као издаја колега. Једноставно, није могао „сам“ да завршено пакује кутије на палету, да је извлачи и прави себи места за нову, да оне невезане пакете ручно баца на траку, а оне везане и разбацане око стола, у немогућности да достигне жељену брзину коју му намеће машина, све до једног спакује на нову палету, заједно са оним који тек стижу, да поправи везилицу ако не везује што је пре могуће, јер бескрајни редови картонских кутија чекају да их шчепа покретна трака (која не сме да стане) и повуче их за собом, ка његовим рањавим шакама које моле за предах. Газде нигде није било, али је страх његових колега био у ствари тај исти газда, невидљив али присутан, стварнији од оног правог. Сетио се Вукових речи: „Злато се у ватри пробира, а чоек у несрећи.“ Нигде части, ни храбрости, достојанства,

само голи, бесмислени, кукавичлук, и трпљење без краја и конца.

Илић је ушао у кућу. Тишина. Сви су још спавали. Попео се тихо на спрат и провирио у брачну собу, затим сео на кауч у дневној. Његова некада момачка соба која је будила толико пријатних и непријатних успомена дреждала је у полутами. Осећао се као кривац, у ствари, читав свој живот се тако осећао. Сви су желели да се тако осећа. Тако је могао да удовољава њиховим глупим жељама, а они да се осећају бољи од њега и паметнији.

Сат је показивао осам часова ујутро. Кроз главу су му пролазила позната лица са речима осуде на устима. Покушавао је да нађе склад између свог поступка и жеља и интереса других људи за које је био везан. И није му било нимало лако. Напетост му је притискала стомак, осећао је мучнину помешану са сопственом слабошћу пред прохтевима других. Није имао храбрости да пробуди своју жену и објасни јој, пре него што дете устане, разлоге свог одустајања. Седео је у полутами собе и зурио у једну тачку, повремено посматрајући сат на видео– рекордеру.

Неколико минута после осам. Није се могао надати ни да ће га пријатељи разумети, јер би његове жалбе дочекали са осмесима и шалама који би релативизовали сваку људску поквареност и радничку муку. Нашао се у ћорсокаку. Знао је да је напуштен, потпуно и немилосрдно, и да сам мора прегрмети све своје недаће. Охохо, колико је за то било потребно знаге! Само су мила равнодушност и наредни корак који је био неопходан као сам ваздух нудили спасоносно решење.

Ти глупи радници, мислио је Раде Илић, колика је само била њихова моћ. А нису били у стању ни да се изборе за она минимална права која су им законом регулисана. Зар су две паузе за кафеу, у трајању од петнаест

минута, биле толико проблематичне. Овако су после до-ручка који је почињао у пола једанаест и трајао до једанаест, морали да раде непрекидно до ручка, у четири. А он је рмбачио на најгорем месту, где се лудило постиже и без алкохола и дрога. Држали су газду у шаху, а нису то знали. Нису могли да сагледају своје могућности. Свако се извлачио како је знао и умео. Није ни газди свеједно да тек тако отпусти људе. Он је у послу, а посао не чека. Али, увек је било оних радника којима је добро, и та мањина везивала је руке осталима.

Чуо је када је дете заплакало, а затим тих разговор између детета и мајке. Ушао је у собу и почео да се правда жени. Била је љута, очајна. „Смири се, биће све у реду. Искрснуће неки посао“, рекао јој је. „Потпуно те разумем“, рекла је, „али све што знам то је да смо остали без пара.“

